

ULOGA SINDIKATA U PROCESU PRAVEDNE ENERGETSKE TRANZICIJE

AUTOR: Predrag Momčilović

Sažetak

Energetska tranzicija i pravedna energetska tranzicija procesi su koji se već desetinama godina dešavaju u državama Evropske unije. Dok se proizvodnja uglja i broj zaposlenih u sektoru uglja smanjuje, sindikati su u pojedinim državama i regionima zahvaljujući učešću u socijalnom dijalogu i kreiranju politika, obezbedili socijalnu osetljivost energetske tranzicije. U Srbiji su sindikati suočeni sa izazovima energetske tranzicije u situaciji gde je dominantni energent u upotrebi uglj niskog kvaliteta i kalorične moći, dok broj radnika u ovom sektoru opada, zajedno sa brojem sindikalizovanih radnika. Sindikalne organizacije mogu odigrati ključnu ulogu u procenivanju i predviđanju potreba povezanih sa tranzicijom ka nisko-ugljeničnoj ekonomiji. Neophodno je da sindikati u Srbiji prepoznaju temu pravedne energetske tranzicije kao bitne za njihov rad, uz uključivanje u proces praćenja i kreiranja klimatskih i energetske politike koje će osigurati dostojanstvene uslove rada i kvalitetna radna mesta.

Energetska tranzicija, pravedna energetska tranzicija i sindikati

Energetska tranzicija se definiše kao prelaz iz sistema u kome se za proizvodnju energije dominantno koriste neobnovljivi izvori (fosilna goriva) u sistem koji je baziran na upotrebi obnovljivih izvora energije¹. Za prelazak sa fosilnih goriva na obnovljive izvore energije neophodna je promena tehnologije proizvodnje energije, ali i način upravljanja proizvodnjom, distribucijom i potrošnjom energije. Energetska tranzicija, pored strukturalnih promena tehnologije, zahteva i izmene javnih politika kao i promenu svesti svih aktera u lancu proizvodnje i potrošnje energije, uz velike investicije.

Pravedna energetska tranzicija, sem dela koji uključuje energetska tranziciju sadrži i socijalni aspekt ove tranzicije. Međunarodni kongres sindikata (ITUC) opisuje pravednu tranziciju kao "sredstvo za brz i pošten prelazak na društvo sa niskom emisijom ugljenika i održivom klimom". Većina definicija se odnosi na okvir koji su razvili sindikati i akteri koji se bave zaštitom životne sredine, a koji obuhvata niz socijalnih mehanizama neophodnih za zaštitu radnih mesta i sredstava za život radnika u procesu tranzicije kada se ekonomije menjaju od sagorevanja fosilnih goriva do održivog, ugljenično neutralnog ekonomskog modela.

Za sindikate, pravedna energetska tranzicija je pretežno usmerena na radnike; tematski se bavi posledicama koje će javne politike u oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promena imati na radna mesta i podrazumeva proces čiji rezultat treba da budu planovi, javne politike i investicije koje će osigurati dostojanstvene uslove rada i kvalitetna radna mesta². Pravedna energetska tranzicija je uključena u preambulu Pariskog sporazuma kao okvir koji uzima u obzir radnike i kreira uslove za dostojanstven rad i kvalitetne poslove.

Dekarbonizacija i radna mesta u energetskom sektoru

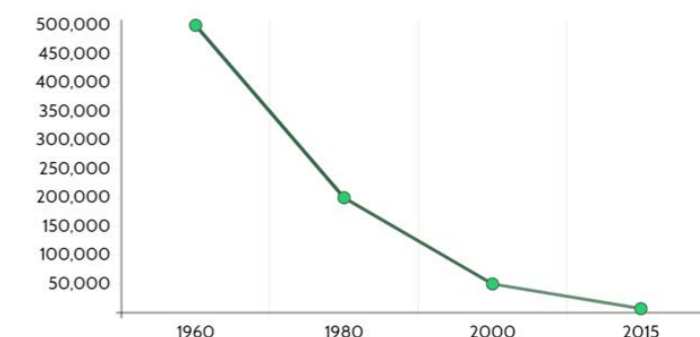
Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, otvaranjem pristupnih pregovora sa Evropskom unijom i pristupanjem Energetskoj zajednici, Republika Srbija se obavezala da će usaglasiti svoje javne politike sa sistemom javnih politika Evropske unije. Dugoročna klimatska i energetska politika Evropske unije predviđa dostizanje ugljenične neutralnosti do 2050. godine, uz ambiciozne kratkoročne i srednjoročne ciljeve, smanjenja emisije gasova sa efektom staklene bašte, porasta korišćenja obnovljivih izvora energije, uz unapređenje energetske efikasnosti.

Republika Srbija se obavezala da će smanjiti svoju emisiju gasova sa efektom staklene bašte uz povećanje udela energije dobijene iz obnovljivih izvora energije. Uredbom kojom se utvrđuje Program ostvarivanja strategije razvoja energije Republike Srbije do 2025. sa projekcijama do 2030. godine, za period od 2017. do 2023. godine, koju je usvojila Vlada Srbije, predviđeno je gašenje osam blokova u termoelektranama na uglj u okviru Elektroprivrede Srbije, do 2024. Biće ugašeni oni blokovi čije emisije prelaze granične vrednosti emisija zagađujućih materija u vazduh iz postrojenja za sagorevanje. Gašenje starih termoelektrana uz proces prelaska na obnovljive i

zvore energije dovešće do dodatnog smanjenja broja radnih mesta u sektoru dobijanja energije iz fosilnih goriva, a naročito će biti pogođen sektor uglja kao najdominantniji u proizvodnji energije.

Istraživanja³ Benkvoč mreže za Jugoistočnu Evropu iz 2018. godine, empirijski pokazuje promene u energetskim sistemima EU zemalja i zemalja jugoistočne Evrope, među kojima je i Srbija. Istraživanjem je obuhvaćen broj trenutno zaposlenih u industriji uglja, efikasnost proizvodnje energije iz uglja kao i buduće projekcije i planovi zemalja jugoistočne Evrope. Glavni zaključci ovog istraživanja su da će se, uprkos najavama i izgradnji novih postrojenja za eksploataciju i spaljivanje uglja, broj radnih mesta u ovom sektoru smanjivati, u skladu sa evropskim trendom smanjenja broja zaposlenih u sektoru uglja, usled smanjenja proizvodnje, veće efikasnosti i tehnoloških inovacija.

Broj zaposlenih u industriji uglja u Nemačkoj

Grafik 1. Smanjenje broja zaposlenih u industriji uglja u Nemačkoj⁴

Elektroprivreda Srbije je javno preduzeće, koje dominira energetskim sektorom i najveći je i poslodavac na teritoriji Republike Srbije. Prateći višegodišnji trend broja zaposlenih u ovom preduzeću, uočava se da je došlo do smanjenja ukupnog broja zaposlenih. Dalji nastavak smanjenja broja zaposlenih uz porast količine iskopanog uglja i proizvedene energije po radniku, planiran je i za naredni period. Usled zabrane zapošljavanja u javnom sektoru koja je na snazi od 2014. godine došlo je do prirodnog (odlazak u penziju)

¹http://www.energy-cities.eu/IMG/pdf/cahier_short_jan2014_en.pdf

²Međunarodna konfederacija sindikata (ITUC): https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc_climate_justice_frontline_briefing_2017.pdf

³"Velika obmana o radnim mestima u sektoru uglja - Kako nerealistična obećanja o zapošljavanju daju lažnu nadu stanovnicima rudarskih oblasti u Jugoistočnoj Evropi i odlaže pravednu tranziciju na održivu energiju", Benkvoč Network izveštaj, 2016.

⁴<http://www.oecd.org/fossil-fuels/Germany-Peer-Review.pdf>

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

European
Climate
Foundation

odliva radne snage, dok je povećan broj radnika zaposlenih na određeno vreme. Ukoliko se ukaže potreba u procesu rada, ukupan broj zaposlenih na određeno vreme može da bude veći od 10% od ukupnog broja zaposlenih ukoliko nadležna komisija izda saglasnost. Povećanje broja radnika sa ugovorom na određeno i angažovanih van radnog odnosa, uz smanjenje broja zaposlenih na neodređeno, umanjuje mogućnost sindikalizacije ovih radnika usled njihovog sve neizvesnijeg položaja.

	2016. ⁵	2017. ⁶	2018. ⁷	2019. (planirano ⁸)
Ukupan broj zaposlenih	31.205	29.835	28.763	27.289
Broj zaposlenih u JP EPS	27.108	25.972	25.219	23.937
Broj zaposlenih u JP sa Kosmeta	4.097	3.863	3.544	3.352

Tabela 1. Promena broja zaposlenih u Javnom preduzeću Elektroprivreda Srbije

Sindikati u Srbiji suočeni su sa izazovima energetske tranzicije u situaciji gde je dominantni energent u upotrebi uglj niskog kvaliteta i kalorične moći, dok broj radnika u ovom sektoru opada, zajedno sa brojem sindikalizovanih radnika.

Nakon analize koja je urađena tokom 2018. u sklopu istraživanja o akterima u pravednoj energetske tranziciji u Srbiji, urađenoj od strane Beogradske otvorene škole, utvrđeno je da, za razliku od sindikata u pojedinim zemljama Evropske unije, gde je tema pravedne energetske tranzicije već neko vreme na agendi sindikata i gde sindikati aktivno učestvuju u klimatskim i energetskim pregovorima, u Srbiji tema pravedne energetske tranzicije još uvek nije na listi prioriteta sindikata. Tokom istog istraživanja utvrđen je potencijal za aktivno uključivanje sindikata u proces pravedne energetske tranzicije. Analiza je urađena na osnovu sprovedene analize sadržaja zvaničnih i internih dokumenata reprezentativnih sindikata i sindikata koji su aktivni u sektoru energetike, kao i dubinskih intervjua sa članovima sindikata, i komparativnom analizom uključenosti sindikata iz država članica EU, u procese vezane za energetsku tranziciju i klimatske politike⁹.

Potencijalna uloga sindikata u pravednoj energetske tranziciji

Iz perspektive sindikata, energetska tranzicija će duboko preoblikovati tržište rada na načine koji stvaraju kako nove rizike tako i nove mogućnosti za radnike: nova radna mesta, ali i, u nekim slučajevima, gubitak radnih mesta, zamenu nekih postojećih zanimanja novim, sa potrebom za novim kompetencijama i veštinama. Određeni sektori i regioni, posebno oni koji zavise od industrije sa intenzivnom emisijom ugljenika, mogu biti više pogođeni od drugih. Predviđanje ovih trendova i njihovog uticaja na radnike u sektoru energetike treba da bude među prioritetima aktivnosti sindikata. Predlaganje i planiranje javnih politika pruža mogućnost sindikatima da utiču na ove procese i olakšaju radnicima prolazak kroz proces energetske tranzicije¹⁰.

U tom pogledu, i u skladu sa Agendom UN-a za održivi razvoj 2030, od ključnog je značaja da se osigura pravedna energetska tranzicija, kao i stvaranje pristojnih i kvalitetnih radnih mesta. Učešće sindikata u upravljanju političkim procesom je stoga od posebne važnosti. Ovaj značaj je naglašen i na međunarodnom i na evropskom nivou. Preambula Pariskog sporazuma poziva da se pri planiranju uzme u obzir imperativ pravedne tranzicije, što zahteva učešće radnika i njihovih predstavnika. U smernicama Međunarodne organizacije rada (ILO) "za pravednu tranziciju prema ekološki održivim ekonomijama i društvima za sve", preporučuju se konsultacije i udruživanje sindikata u razradi i implementaciji nisko-ugljeničnih politika na "svim mogućim nivoima i fazama"¹¹. U svom Energetskom paketu iz 2015. godine, Evropska komisija je prepoznala i naglasila važnost uloge socijalnih partnera i pozvala ih da uključe energetsku tranziciju u svoj socijalni dijalog. Sindikalne organizacije mogu odigrati ključnu ulogu u procenivanju i predviđanju potreba povezanih sa tranzicijom ka nisko-ugljeničnoj ekonomiji.

⁵Trogorodišnji program poslovanja Javnog preduzeća "Elektroprivreda Srbije" za 2017-2019. godina

⁶Trogorodišnji program poslovanja Javnog preduzeća "Elektroprivreda Srbije" za 2017-2019. godina

⁷Trogorodišnji program poslovanja Javnog preduzeća "Elektroprivreda Srbije", Beograd za 2018-2020. godina

⁸Trogorodišnji program poslovanja Javnog preduzeća "Elektroprivreda Srbije", Beograd za 2018-2020. godina

⁹Analiza BOŠa o pravednoj energetske tranziciji biće objavljena do kraja 2019. godine. Ukoliko želite da saznate više o ovoj analizi, budite slobodni da nas kontaktirate.

¹⁰https://www.etuc.org/sites/default/files/publication/file/2018-09/Final%20FUPA%20Guide_EN.pdf

¹¹http://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/publications/WCMS_432859/lang-en/index.htm

Učešće sindikata u definisanju srednjoročnih i dugoročnih strategija dekarbonizacije je od ključnog značaja za osiguranje pravedne energetske tranzicije za radnike. Kao što su pokazale smernice ILO-a o pravednoj tranziciji, "održivi razvoj je moguć samo uz aktivno angažovanje sveta rada". Na radnom mestu, sindikati učestvuju u identifikaciji potreba i igraju ulogu podizanja svesti među radnicima, promovišući promene u ponašanju uz podsticaj prekvalifikacije za zelene poslove. Kroz različite nivoe formalnog ili neformalnog dijaloga (evropski, nacionalni, regionalni, lokalni i sektorski), sindikati predviđaju predstojeće promene i učestvuju u definisanju političkih ciljeva u oblasti obuke i zapošljavanja. U regionima sa intenzivnom eksploatacijom uglja, oni učestvuju u definisanju rešenja čiji je cilj minimiziranje socijalnih uticaja energetske tranzicije. Učešće sindikata u procesu kreiranja politike predviđeno je na međunarodnom i na nivou EU. Trenutno, međutim, ne postoji predefinisani institucionalni okvir koji bi upravljao ovim učešćem. Oblici učešća sindikata u velikoj meri variraju između različitih država članica EU. Štaviše, iako je ovo učešće u porastu, uključivanje sindikata još uvek nije tako intenzivno i efektivno koliko bi moglo biti i često zavisi od nacionalnog okvira socijalnog dijaloga. Važno je da učešće sindikata bude doslednije i formalizovano.

Transformacija Ruskog regiona u Nemačkoj

Radna mesta u rudarskoj industriji tokom devedesetih godina dvadesetog veka činila su samo 10% (39.000) od broja radnih mesta iz 1960. godine (390.000), dok je udeo industrijskih radnika u ukupnoj zaposlenosti smanjen sa 61% na 33%. Ova transformacija Ruskog regiona je bila duga i složena (nagli pad industrije uglja i čelika bez otvaranja alternativnih industrija), ali je odlučujući napredak došao sredinom 80-ih usvajanjem industrijske politike fokusirane na ekološke tehnologije. Od tada, Rur je izrastao u centar istraživanja ekoloških tehnologija i razvio komparativnu prednost u snabdevanju energijom i odlaganju otpada. Socijalnim dijalogom i saodlučivanjem u kome su značajnu ulogu imali sindikati definisana su četiri ključne politike:

- (1) Subvencije za plate za reintegraciju nezaposlenih i onih kojima preči nezaposlenost,
- (2) Podrška razvoju malih preduzeća i samozapošljavanju,
- (3) Zapošljavanja na novim državnim infrastrukturnim projektima,
- (4) Integrisani razvoj zapuštenih i deindustrijalizovanih urbanih područja.

Socijalni partneri su 1993. godine potpisali i sporazum kojim se garantuje društveno odgovoran pristup restrukturiranju u rudarskom sektoru koji je omogućio izradu programa za prekvalifikacije radnika, program prevremenog penzionisanja i proaktivni plan za stručno osposobljavanje, nakon čega su ubrzo centri Rurske oblasti dostigli stopu zapošljavanja od 80%

Preporuke za uključivanje sindikata u proces energetske tranzicije

Tema energetske tranzicije i pravedne energetske tranzicije još uvek nije prepoznata od strane sindikata u sektoru energetike u Srbiji. Preduslov za uključivanje sindikata u proces energetske tranzicije, predstavljalo bi **prepoznavanje** važnosti ovog procesa od strane sindikata i **informisanje** članstva o aktuelnostima i trendovima u procesu energetske tranzicije.

- Prepoznavanje teme energetske tranzicije i postavljanje na agendu sindikata, moguće je kroz otvaranje ove teme na sindikalnim sastancima, organizovanjem razgovora unutar sindikata i sa relevantnim stručnjacima.
- Proces prepoznavanja i postavljanja teme pravedne energetske tranzicije na listu prioriteta, moguć je i kroz mehanizam usvajanja i uvrščivanja ove teme u programska dokumenta sindikata.
- Podići svest među zvaničnicima, članovima i radnicima o posledicama klimatskih promena i efektima politika vezanih za klimu i energetiku u svetu rada, kroz specifične kampanje za podizanje svesti, govore lidera, vodiča i studija, organizaciju događaja i seminara.
- Nakon što prepoznaju i postave temu energetske tranzicije na listu svojih prioriteta, sindikati bi trebali da se aktivno uključe u procese praćenja i kreiranja energetske i klimatske politike.
- Aktivno učešće sindikata u procesu pravedne energetske tranzicije moguće je kroz socijalni dijalog sa poslodavcima i državom.
- Učešće sindikata u kreiranju energetske i klimatske politike omogućeno je i kroz učešće u radu postojećih i budućih radnih tela i grupa zaduženih za kreiranje energetske i klimatske politike. Trenutno sindikati ne koriste sve postojeće mehanizme kako bi uticali na proces donošenja energetske i klimatske politike. Imajući u vidu ulogu koju sindikati mogu odigrati, u procenivanju i predviđanju potreba povezanih sa energetskom tranzicijom, kao i zalaganju za dostojanstvene uslove rada i kvalitetna radna mesta, ključno je da njihova uključenost bude veća.